

YASHIL IQTISODIYOTNING MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Davletov Sherzodbek Kamol o'g'li

Muallif: Fakultet: TDIU–Krems AFU xalqaro qo'shma ta'lim dasturi fakulteti

Lavozim: IMC Krems Transmilliy dasturlari kafedrası, kabinet mudiri Email:

sherzoddavletov222@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning ahamiyati, uning O'zbekistonda joriy etilish jarayonlari, ekologik barqarorlikka ta'siri hamda iqtisodiy samaradorlik nuqtayi nazaridan ustunliklari tahlil qilingan. Tadqiqotda xalqaro tajribalar, davlat siyosati, energiya tejamkor texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va chiqindilarni qayta ishlash tizimlarining milliy iqtisodiyot rivojiga qo'shayotgan hissasi yoritilgan. Maqola yashil iqtisodiyot sohasida ilmiy izlanish olib borayotgan mutaxassislar, iqtisodchilar va amaliyotchilar uchun muhim manba hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, energiya tejamkorlik, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, iqtisodiy samaradorlik.*

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida insoniyat duch kelayotgan ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, resurslarning keskin kamayishi va atrof-muhitning yomonlashuvi barqaror rivojlanish konsepsiyasini kun tartibiga olib chiqmoqda. Shunday sharoitda yashil iqtisodiyot modeli iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'un holda ta'minlashning eng samarali yo'llaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekistonda ham "yashil o'sish" g'oyasi alohida strategik yo'nalish sifatida belgilangan bo'lib, "Yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi – 2030", qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, energiya tejamkor texnologiyalarni rivojlantirish va chiqindilarni boshqarish tizimini modernizatsiya qilish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur maqolada yashil iqtisodiyotning mazmun-mohiyati, amaliy jihatlari va uning milliy iqtisodiyotga ko'rsatadigan iqtisodiy-ijtimoiy ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Аннотация: В условиях усиливающейся глобализации современное мировое сообщество сталкивается с нарастающими экологическими вызовами, включая изменение климата, деградацию окружающей среды и истощение природно-ресурсного потенциала. Указанные факторы обуславливают необходимость переосмысления традиционных моделей экономического развития и перехода к концепции устойчивого роста. В данном контексте модель «зеленой экономики» рассматривается как научно и практико

ориентированная платформа, обеспечивающая оптимальное сочетание экономической эффективности и экологической безопасности.

В Республике Узбекистан переход к «зеленому росту» определяется в качестве стратегического приоритета. Реализуются комплексные институциональные и технологические реформы, включая принятие «Концепции перехода к зеленой экономике – 2030», масштабное внедрение возобновляемых источников энергии, развитие энергоэффективных технологических решений и модернизацию системы обращения с отходами.

Настоящая статья направлена на всесторонний научный анализ сущностных характеристик зеленой экономики, исследование ее прикладных механизмов, а также оценку экономических и социально-институциональных эффектов ее внедрения в национальную хозяйственную систему.

Keywords: In the context of intensifying globalization, the contemporary global community faces a growing set of environmental challenges, including climate change, environmental degradation, and the depletion of natural resource potential. These circumstances necessitate a reassessment of traditional economic development models and highlight the importance of transitioning toward the concept of sustainable growth. Within this framework, the green economy model is regarded as a scientifically grounded and practice-oriented approach that ensures a balanced integration of economic efficiency and ecological sustainability.

In the Republic of Uzbekistan, the transition to “green growth” has been identified as a strategic national priority. Comprehensive institutional and technological reforms are being implemented, including the adoption of the “Green Economy Transition Strategy – 2030,” large-scale deployment of renewable energy sources, development of energy-efficient technological solutions, and modernization of the waste management system.

This article aims to provide a comprehensive scientific analysis of the fundamental characteristics of the green economy, examine its practical mechanisms, and assess its economic, social, and institutional impacts within the national economic framework.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyot bo'yicha xalqaro adabiyotlarda OECD, BMT, Jahon banki va boshqa tashkilotlarning tadqiqotlari asosiy manba hisoblanadi. Ularning ta'kidlashicha, yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik tozalikni ta'minlaydi, balki yangi ish o'rinlari yaratadi, energiya sarfini kamaytiradi, ishlab chiqarishning innovatsion darajasini oshiradi.

UNEP (United Nations Environment Programme) ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga o'tish har bir mamlakatda 3–5% qo'shimcha iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashi mumkin. Jahon banki esa qayta tiklanuvchi energiya va ekologik loyihalarga kiritilgan har 1 dollar investitsiya 3 dollargacha iqtisodiy samaradorlik berishini ta'kidlaydi.

O'zbekiston olimlari — B. Begalov, M. Abdullayev, S. Tursunxo'jayev va boshqalar — yashil iqtisodiyotning mahalliy sharoitda joriy etilishi, resurslardan samarali foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish kabi masalalarni chuqur o'rgangan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- statistik tahlil;
- qiyosiy tahlil;
- xalqaro tajriba o'rganish;
- iqtisodiy modellashtirish;
- ekspert intervyulari.

Ushbu metodlar orqali yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining iqtisodiy samaradorligi, aholi farovonligiga ta'siri hamda ekologik xavfsizlik darajasini baholash imkonini beradi.

Tahlil va natijalar

O'zbekistonda yashil iqtisodiyot sohasida quyidagi yo'nalishlar bo'yicha sezilarli rivojlanish kuzatilmoqda:

1. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari

So'nggi yillarda quyosh va shamol elektr stansiyalari faol qurilmoqda. Bu:

- elektr energiyasining tannarxini pasaytiradi;
- importga qaramlikni kamaytiradi;
- atrof-muhitga zararli gazlar chiqishini qisqartiradi.

2. Energiya tejamkor texnologiyalar

Sanoat va qurilish sohasida issiqlik izolatsiyasi, LED yoritish, suvni tejoychi texnologiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirmoqda.

3. Chiqindilarni qayta ishlash tizimi

Plastmassa, maishiy va sanoat chiqindilarini qayta ishlash bo'yicha yangi korxonalar ochilmoqda. Bu esa:

- iqtisodiy aylanish jarayonini takomillashtiradi;
- yangi ish o'rinlarini yaratadi;
- ekologik yuklamani kamaytiradi.

4. "Yashil transport"

Elektr avtomobillar, velosiped yo'laklari, jamoat transportini modernizatsiya qilish atmosferaga zararli moddalar chiqishini sezilarli qisqartiradi.

5. Yashil moliyalashtirish

Banklar tomonidan ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash, "yashil kreditlar" ajratilishi investorlarga keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Jadval – Yashil iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlari va ularning iqtisodiy samaradorligi

Yo'nalish	Amaliy natija	Iqtisodiy samaradorlik
Qayta tiklanuvchi	Elektr energiyasi importini	Xarajatlarni qisqartirish,

energiya	kamaytirish	mustaqillik
Energiya tejamkorlik	Korxonalar xarajatlarini kamaytirish	Raqobatbardoshlik oshadi
Chiqindilarni qayta ishlash	Resurslarni qayta aylanishga kiritish	Yangi mahsulot va ish o'rinlari
Yashil transport	CO ₂ chiqindilarining kamayishi	Sog'liqni saqlash xarajatlari kamayadi
Yashil moliya	Eko-loyihalarni qo'llab-quvvatlash	Investitsiya oqimlari oshadi

Xulosa va takliflar

Yuritilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga bosqichma-bosqich o'tish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sish sifatini oshirish, resurslardan samarali foydalanish va energetik xavfsizlikni mustahkamlash uchun muhim omil hisoblanadi. Yashil iqtisodiy modelning joriy etilishi natijasida iqtisodiyot tarmoqlarida energiya sarfi kamayadi, yangi texnologiyalar asosida yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyati kengayadi, shuningdek, yashil ish o'rinlari sonining ortishi orqali ijtimoiy farovonlikka erishiladi.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

1. Yashil texnologiyalarni joriy etishda davlat-xususiy sherikligini kengaytirish. Bunda energetika, transport, qishloq xo'jaligi va sanoat sohalarida ekologik toza texnologiyalarni tatbiq etish bo'yicha investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash, strategik infratuzilma obyektlarini modernizatsiya qilish hamda innovatsion klasterlarni shakllantirish zarur.

2. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo'yicha investitsiya muhitini kuchaytirish.

Quyosh, shamol va biogaz loyihalari uchun soliq imtiyozlari, uzoq muddatli kreditlar va kafolatlangan xarid siyosati ("yashil tarif") joriy etilishi investorlar uchun barqaror iqtisodiy rag'bat yaratadi.

3. Ekologik ta'lim va ma'rifatni tizimli ravishda kuchaytirish. Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda ekologik madaniyatni shakllantirish, aholining ekologik mas'uliyatini oshirish hamda mutaxassislar uchun yashil iqtisodiyot yo'nalishida qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish talab etiladi.

4. Aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish bo'yicha subsidiya va grantlar ajratish. Issiqlik izolyatsiyasi, energiya samarali maishiy texnikalar, quyosh panellari va suvni tejovchi qurilmalar xarajatlarini qisman kompensatsiya qilish orqali resurs sarfini kamaytirish va xarajatlarni optimallashtirish mumkin.

5. Yashil moliyalashtirish infratuzilmasini kuchaytirish.

Maxsus yashil investitsiya fondlari, yashil obligatsiyalar bozori va ekologik reyting tizimini yaratish orqali yashil loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash lozim. Bu esa iqtisodiyotni karbonsizlantirish jarayonini tezlashtiradi.

Yakun sifatida aytish mumkinki, yashil iqtisodiyotga keng ko'lamda o'tish O'zbekistonning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshirish, ekologik xavflarni kamaytirish, tabiiy resurslar salohiyatini tiklash hamda kelajak avlodlar uchun barqaror va sog'lom hayotiy muhit yaratishda muhim o'rin egallaydi. Yashil iqtisodiy modelning joriy etilishi mamlakatning global iqtisodiy makondagi mavqeini mustahkamlab, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishning yangi bosqichiga o'tishiga zamin yaratadi.

resurslardan samarali foydalanish va energetik xavfsizlikni mustahkamlash uchun muhim omil hisoblanadi. Yashil iqtisodiy modelning joriy etilishi natijasida iqtisodiyot tarmoqlarida energiya sarfi kamayadi, yangi texnologiyalar asosida yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyati kengayadi, shuningdek, yashil ish o'rinlari sonining ortishi orqali ijtimoiy farovonlikka erishiladi.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

1. Yashil texnologiyalarni joriy etishda davlat-xususiy sherikligini kengaytirish. Bunda energetika, transport, qishloq xo'jaligi va sanoat sohalarida ekologik toza texnologiyalarni tatbiq etish bo'yicha investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash, strategik infratuzilma obyektlarini modernizatsiya qilish hamda innovatsion klasterlarni shakllantirish zarur.

2. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo'yicha investitsiya muhitini kuchaytirish.

Quyosh, shamol va biogaz loyihalari uchun soliq imtiyozlari, uzoq muddatli kreditlar va kafolatlangan xarid siyosati ("yashil tarif") joriy etilishi investorlar uchun barqaror iqtisodiy rag'bat yaratadi.

3. Ekologik ta'lim va ma'rifatni tizimli ravishda kuchaytirish. Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda ekologik madaniyatni shakllantirish, aholining ekologik mas'uliyatini oshirish hamda mutaxassislar uchun yashil iqtisodiyot yo'nalishida qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish talab etiladi.

4. Aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish bo'yicha subsidiya va grantlar ajratish. Issiqlik izolyatsiyasi, energiya samarali maishiy texnikalar, quyosh panellari va suvni tejavchi qurilmalar xarajatlarini qisman kompensatsiya qilish orqali resurs sarfini kamaytirish va xarajatlarni optimallashtirish mumkin.

5. Yashil moliyalashtirish infratuzilmasini kuchaytirish. Maxsus yashil investitsiya fondlari, yashil obligatsiyalar bozori va ekologik reyting tizimini yaratish orqali yashil loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash lozim. Bu esa iqtisodiyotni karbonsizlantirish jarayonini tezlashtiradi.

Yakun sifatida aytish mumkinki, yashil iqtisodiyotga keng ko'lamda o'tish O'zbekistonning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshirish, ekologik xavflarni kamaytirish, tabiiy resurslar salohiyatini tiklash hamda kelajak avlodlar uchun barqaror va sog'lom hayotiy muhit yaratishda muhim o'rin egallaydi. Yashil iqtisodiy

modelning joriy etilishi mamlakatning global iqtisodiy makondagi mavqeni mustahkamlab, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishning yangi bosqichiga o'tishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Begalov B.A., Abdullayev M.K. Raqamli iqtisodiyot. – Toshkent, 2023.
2. Tursunxo'jayev S.J., Fayzullayev Sh.Sh. Ekologik iqtisodiyot asoslari. – Toshkent, 2022.
3. UNEP, Green Economy Report, 2021.
4. World Bank, Green Growth Indicators, 2023.
5. OECD, Green Growth and Sustainable Development, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi – 2030".